

ISSN 2311-214X Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2014 №4 (25).

3. Ионин Л.Г. Социология культуры [Электронный ресурс]: учеб. пособие для вузов / Л. Г. Ионин; Гос. ун-т — Высшая школа экономики. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. — 427, [5] с. (Номера страниц указаны по электронному изданию). — Режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/cultur/ionin-soc_cult-2004-8l.pdf.
4. Касьянова А.А. Целительница? Нет, — ведьма! Трансформация представлений о «профессии» в сельских сообществах Краснодарского края [Текст] / А. А. Касьянова // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2008. — Том XI. — № 2. — С. 67-79.
5. Зильберг Н. Русские евреи в Иерусалиме: культурные коды и манифестация этничности [Электронный ресурс] / Н. Зильберг // Время искать. Журнал общественно-политической жизни, истории и культуры (Иерусалим). — 2002. — №6. — С. 141–162. — Режим доступа: <http://hedir.openu.ac.il/tutor-school/lesson%20%20-%20Zilberg%20-%20Russians%20in%20Jerusalem,%202002.doc>
6. Культурные коды, социальные стратегии и литературные сценарии [Электронный ресурс]: Круглый стол «Нового литературного обозрения», 4 апреля 2006 года) // Новое литературное обозрение. — 2006. — №82. — Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2006/82/ku5-pr.html>.
7. Лапина В. «Опыт совместной жизни людей предполагает одну масштабную проблему»: социолог Лоран Тевено об интимной связи с миром [Электронный ресурс]: Теории и практики. — 6 ноября 2013. — Режим доступа: http://theoryandpractice.ru/posts/8008-intime_sociology.
8. Тевено Л. Организованная комплексность: конвенции координации и структура экономических образований [Электронный ресурс]: Экономическая социология: Новые подходы к институциональному и сетевому анализу / Под ред. В. В. Радаева. — М.: РОССПЭН, 2002. — С. 19-46. — Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/156/131/1231/thevenot.pdf>.
9. Оберемко О. А. Кого мы называем «Люди-XXI»? [Текст] / О. А. Оберемко // Социальная реальность. — 2008. — № 3. — С. 42-65.

УДК 316.42

Шевель І.П. °

Київський національний університет культури і мистецтв, кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціології

РІЗНОМАНІТНІ НАПРЯМКИ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ СОЦІОЛОГІЇ КОНФЛІКТУ

В ході викладу концепції вивчення сучасної соціології конфлікту, де конфлікт охоплює майже всі сфери життя українського суспільства широко використовуються різноманітні напрямки наукового пізнання, образ предметної області соціології охоплює великі соціальні структури та інститути (структурний функціоналізм, теорія конфлікту, теорія систем).

Ключові слова: соціологія конфлікту, соціальний конфлікт, конфлікт, парадигми конфлікту

В ходе изложения концепции изучения современной социологии конфликта, где конфликт охватывает почти все сферы жизни украинского общества широко используются различные направления научного познания, образ предметной области социологии охватывает большие социальные структуры и институты (структурный функционализм, теория конфликта, теория систем).

Ключевые слова: социология конфликта, социальный конфликт, конфликт, парадигмы конфликта

During the presentation of the concept study of contemporary sociology of conflict, a conflict which covers almost all aspects of Ukrainian society is widely used in various areas of scientific

knowledge, the image of the subject area encompasses sociology major social structures and institutions (structural functionalism, conflict theory, systems theory).

Keywords: *sociology of conflict, social conflict, conflict, conflict paradigm*

Актуальність. У сучасній українській дійсності проявляється своєрідний прояв соціального конфлікту. Зміни у суспільних відносинах супроводжуються розширенням сфери прояву соціальних конфліктів. У них втягуються великі соціальні групи, цілі регіони. Конфліктами, охоплені майже всі сфери життя українського суспільства—соціальна, економічна, політична, духовна, конфесійна. Ці конфлікти породжені реальними соціальними протиріччями, що виникли в ході поглиблення кризового стану суспільства. У науковій літературі, широко використовуються різноманітні напрямки наукового пізнання, в яких ставиться завдання дослідження соціальних конфліктів в різних аспектах («соціологія конфлікту», «теорія конфлікту», «загальна теорія конфлікту», «соціологічна теорія конфлікту» і т.д.). Підходи до визначення даних напрямків, встановленню їх предметної області, цілей і завдань досить різні. Існують три панівні в соціології парадигми, з точки зору Рітцера. Ці три парадигми я називаю парадигмами соціальних фактів, соціального визначення та соціальної поведінки » [1,с.571]. Отже, образ предметної області соціології охоплює великі соціальні структури та інститути (структурний функціоналізм, теорія конфлікту, теорія систем); соціальні ситуації або те, «як актори визначають соціальні ситуації і як це визначення впливає на подальші дії та взаємодія» [1,с.572]. (теорія дії, символічний інтеракціонізм, феноменологія, етнометодологія, екзистенціалізма); поведінку індивідів (соціальний біхевіоризм, теорія обміну).

Отже, по-перше, те, що в даний час відсутня однозначність і чіткість визначення предмета соціології, він встановлюється через перерахування ряду досліджуваних в її рамках соціальних феноменів. Так, В.В.Танчер пише, [2], що в соціології існує не тільки різне бачення предмета своєї науки, а й різні критерії науковості, різні способи її досягнення. Хоча є й інші думки, так, наприклад, Е.І.Головаха стверджує: «вважаю за необхідне сказати про соціальний феномен як предмет соціологічного пізнання. Я прихильник того, що загальним для соціологів є вивчення не соціальної дії, як наполягав Вебер (бо не тільки з дій складається соціальна дійсність), і не соціальних відносин, як вважав Маркс, зводячи особистість до сукупності всіх суспільних відносин (оскільки відносин явно недостатньо для повноцінного пізнання тих, хто в ці відносини вступає). Реально соціологи вивчають саме соціальні феномени » [3,с.12.] Тобто, він однозначно стверджує про існування цілком певного предмета соціології.

По-друге, як вважає Рітцер, що теорія соціального конфлікту є однією зі складових парадигми соціальних фактів, тобто надає їй парадигмальний статус. Втім, про існування конфліктної парадигми пишуть і інші дослідники [4,с.154]. При цьому пов'язують з конфліктною парадигмою роботи Л.Козера, Р.Дарендорфа та інших, тобто з теорією соціального конфлікту. Разом з тим представники цієї точки зору часто не проводять відмінності між конфліктною і конфліктологічною парадигмами, вживаючи ці поняття як синоніми. Однак, як видається, дані понятійні позначення не є тотожними, вони, на наш погляд, істотно різняться між собою.

Теорія соціального конфлікту, як специфічний напрямок в західній соціології сформувалося в кінці 50-х років ХХ сторіччя. До її основоположникам відносять

Льюїса Козера ("Функції соціального конфлікту", 1956) Ральфа Дарендорфа ("Класи і класовий конфлікт в індустріальному суспільстві", 1959), Джона Рекса, Девіда Локвуда, Кеннета Боулдинга, іноді Чарлза Міллса. Багато дослідників відзначають, що теорія соціального конфлікту виникла як реакція або як альтернатива на широке і переважне поширення в соціології структурного функціоналізму. Наприклад, А.А.Ручка і В.В.Танчер пишуть, [4] що функціоналізм ґрунтується на наступних ідеях: в основі соціального життя лежать норми і цінності; соціальна життєдіяльність ґрунтується на взаємодії і співробітництві; соціальне життя включає обов'язки, необхідність контролю; соціальна система ґрунтується на згоді; соціальні системи інтегровані; соціальні системи прагнуть до стійкості і т.д. Конфліктний же підхід в свою чергу виходить з наступних протилежних функціоналізму тез: суспільне життя породжує протистояння, ворожість; соціальна життєдіяльність породжує структурний конфлікт; соціальне життя включає примусу, що виникають від соціальних напруженостей; соціальне життя породжує зіткнення групових інтересів; соціальні системи роздіраемо протиріччями; соціальні системи прагнуть до змін [4,с.226].

Основною метою теорії конфлікту було не дослідження проблем соціології конфлікту, як специфічного наукового напрямку, а створення конфліктної парадигми як деякого історично детермінованого, визнаного наукового досягнення або глобального припущення, яке протягом певного часу дає науковому співтовариству як зразок модель постановки та вирішення проблем або дослідницьких задач. За **метою статті** ми можемо вважати, дослідження соціології конфлікту з боку внутрішньо групових конфліктів, конфліктів між соціальними групами в суспільстві і в цілому - конфлікти на мезорівні. До предмета вивчення соціології конфлікту у вузькому сенсі можна віднести опис конфлікту за допомогою теоретичних змінних, наприклад, залежно від ступеня особистої залученості членів соціальної групи в конфлікт: повна особиста залученість, часткова залученість, а також опис конфлікту або соціальної напруженості на основі системи емпіричних показників або індикаторів, емпіричних змінних.

Л. Козер у передмові до своєї роботи «Функції соціального конфлікту» (1956) писав, [5] що його книга «являє собою спробу прояснити поняття соціальний конфлікт і тим самим показати можливості його використання в емпіричному соціологічному дослідженні», оскільки воно «грає найважливішу роль в розумінні головних областей соціальних відносин » [5,с.31]. Поняття соціального конфлікту, поряд з іншими, являє собою засіб, призначений для «з'ясування певних аспектів реальності» бо «перш ніж» факти »зможуть говорити, вони повинні бути впорядковані за допомогою деякої концептуальної схеми» [5,с.31].. Разом з тим, Козер зазначає, що «дане дослідження має на меті прояснити і об'єднати концептуальні схеми, що мають відношення до відомостей про соціальні конфлікти» [5,с.31].

Робота Козера розкривала дві основні мети: перша - за черговістю досягнення, але не за значущістю - розвиток соціології конфлікту. Автор пише, що його книга в основному «присвячена аналізу ряду базових положень різних теорій соціального конфлікту, і особливо тих, які були сформульовані Георгом Зіммелем» [5,с.32]. Це завдання було вирішене, - вважає Козер, - оскільки в результаті проведеного дослідження «наші знання про конфлікт просунулися

далеко за межі, досягнуті Зіммелем» [5,с.49]. Але досягнення даної мети стало лише умовою для вирішення більш фундаментального завдання: довести необхідність використання і використовувати отримані знання як засіб дослідження найважливіших проблем загальної соціології та її окремих галузевих напрямків. Козера цікавить не стільки знання про конфлікт, скільки можливість його застосування як одного із засобів теоретичного соціологічного пізнання. Тому можна зробити висновок, що, що виникла на Заході, теорія соціального конфлікту не тотожна соціології конфлікту, хоча деякі її положення можуть входити і входять в останню. По відношенню до соціології конфлікту (як і по відношенню до конфліктології) вона має відносну самостійність, будучи частиною мета соціології, частиною соціології соціології, або рефлексивної соціології.

Об'єкт теорії соціального конфлікту збігається з предметом соціології, ким і як би різному він не трактувався. Р.Коллінз, пише: «Теорія конфлікту являє собою загальний підхід до всієї галузі соціології. Феномен конфлікту - це тільки драматичний символ підходу[6,с.82]. Предметом же теорії соціального конфлікту є образ конфліктної реальності, як деякого історично детермінуючих припущення, яке дає науковому співтовариству як зразок модель постановки та вирішення проблем дослідження соціальних фактів (соціальні структури та інститути), соціальної поведінки і соціальних ситуацій (відповідно до визначення способу предметної галузі соціології по Рітцер).

В цілому можна сказати, що розробка теоретичних положень соціології конфлікту, його дослідження як соціального феномена не було основоположною метою в контексті створення теорії соціального конфлікту. Про це свідчить насамперед подальша творча діяльність основоположників даної теорії. Дарендорф, наприклад, в 1991 році в передмові до своєї книги «Сучасний соціальний конфлікт. Нарис політики свободи» писав, що в ній (перше видання в 1988 році) «знову піднята тематика моєї книги про класи 1949» [7,с.7]. По суті він стверджує, що після книги «Класи і класовий конфлікт в індустріальному суспільстві» (1959) до тематики соціального конфлікту, як основний у своїх дослідженнях (або до соціології конфлікту) він повернувся знову лише в 1988 році. Правда він зазначає, що книга 1988 має зв'язок зі статтями в збірнику «Шляхи виходу з утопії» (1967) (в перекладі на російську мову «Стежки з утопії» - М., 2002). Однак, інші роботи «Суспільство і демократія в Німеччині», «Номо Sociologicus» (1968), «Нова свобода» (1975), «Про Британії» (1982) та інші з його точки зору дослідження конфлікту присвячені не були. Правда, слід зазначити, що проблема конфлікту в період 1959 - 1988 років його все ж цікавила і їм написано ряд робіт, в яких він досліджує даний соціальний феномен (наприклад «Елементи теорії соціального конфлікту», 1965). Але вони не входять в бібліографію його основних робіт [7,с.288].

Майже те саме можна сказати і про творчість Л.Козера, у якого правда (після 1956 року) в 1967 вийшла книга «Подальше дослідження соціального конфлікту». Однак ця книга переслідувала іншу мету - «спростувати теорію Парсонса» [5,с.25] і не була орієнтована на дослідження власне конфлікту, як соціального феномену. Разом з тим слід зазначити і те, що Козером був написаний ряд невеликих статей, присвячених дослідженню конфлікту, наприклад, «Завершення конфлікту» (1970), але вони не вважаються в якості

основних, так як не входять до бібліографію найбільш важливих його робіт [5,с.23].

Кеннет Боулдинг у своїй роботі «Конфлікт і захист: загальна теорія» (1963) взагалі виходить із принципу ізоморфізму (однаковості) всіх можливих систем в природі і соціумі. Він вважає, що у всіх цих системах відбуваються конфлікти, всі вони мають однакові загальні функції, властивості, тенденції виникнення, протікання і вирішення.

В цілому теорія соціального конфлікту пропонує на противагу ідеям Парсонса свої варіанти відповідей на парадигмальні питання «що досліджувати?» і «як досліджувати?». При цьому основний акцент приділяється відповіді на друге питання як найбільш значимого з точки зору її радикальної протилежності по відношенню до структурному функціоналізму.

Соціологія конфлікту являє собою одне з специфічних або галузевих напрямків соціологічного знання. Точки зору на її утримання також різні, про що говорить уже саме використання близьких, але не тотожних термінів: «соціологічна концепція конфлікту», «спеціальна соціологічна теорія конфлікту» і т.п. Серед існуючого різноманіття підходів до визначення соціології конфлікту можна виділити два основних (у різних їх модифікаціях): розуміння соціології конфлікту у вузькому і широкому сенсах цього поняття. Іншої точки зору на соціологію конфлікту (в широкому сенсі) дотримується Здравомислов, хоча його підхід неоднозначний, багатоваріативен. З одного боку, він говорить про наявність п'яти фундаментальних проблем соціології конфлікту, до яких в ході викладу своєї концепції практично додає ще дві: в чому полягає природа конфлікту, які власне соціологічні підходи до аналізу конфліктів, які рушійні сили розгортання конфлікту і яка його мотивація, в чому полягають особливості взаємозв'язку конфліктів на мікро- і макрорівнях, яка роль влади в регулюванні і стимулюванні конфліктів [8,с.15], які можливі типи конфліктів, яка роль і значення історії виникнення конфлікту, хто і що саме вніс з соціологів і протосоціології в цей процес.

З іншого боку, Здравомислов говорить про існування традиційного кола питань, пов'язаних з побудовою спеціальної соціологічної теорії конфлікту [8,с.82]. Це більш вузький підхід по відношенню до його першої викладеної вище точки зору, який являє собою конкретизацію другий з п'яти зазначених вище фундаментальних проблем соціології конфлікту - які, власне, соціологічні підходи до аналізу конфліктів. До цих питань він відносить вихідні поняття, зокрема, визначення конфлікту як соціального феномена, учасників конфлікту або його боку, мотивації конфлікту, стадії його розвитку, походження конфліктів.

Далі, - і це вже третій варіант - Здравомислов пише про три рівні соціологічного аналізу соціального конфлікту: рівні фундаментальної теорії, теорії середнього рівня і емпіричного вивчення розгортання конфліктів. На першому рівні досліджуються фундаментальні питання про розуміння природи конфлікту, виявленні його причин, виборі засобів регулювання; встановлюються джерела деструктурних конфліктів, тупикової ситуації, аналізуються способи його інституціоналізації, взаємопереходів з макро- на мікрорівень і назад. На другому рівні встановлюються типи конфліктів, здійснюються їх класифікація. На третьому - здійснюється побудова системи відстеження розвитку конфлікту за допомогою емпіричних індикаторів.

Висновки. Сьогодні це протидія багатьох суспільних сил курсу уряду, орієнтована на зміну суспільно-політичного ладу. Соціологічна теорія досліджує природу і закономірності виникнення та протікання соціального конфлікту як суспільного явища, типологію конфліктів, їх соціальну роль, способи їх запобігання та розв'язання, а також методи управління ними. Соціологічна теорія конфлікту розкриває розвиток соціальної системи, що виникає у суспільстві між суб'єктами соціальної взаємодії та закономірностями і процесами виникнення, протікання і розв'язання соціальних конфліктів, їх соціальні ознаки та конфліктні відношення, що виникають між людьми у ході їхньої взаємодії. Особливості соціальних конфліктів у сучасній Україні зумовлені трансформаційними процесами, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя і пов'язані з переходом до демократичного ринково-підприємницького суспільства.

Список використаних джерел

1. Ритцер Дж. Современные социологические теории./ Дж.Ритцер- 5-е изд. - СПб.: Питер, 2002. - 688 с.
2. Танчер В.В. Спеціальні та галузеві соціології./ В.В.Танчер – К.: Каравела, 2003. – 304 с.
3. Головаха Е. Социологическое знание: специфика, критерии научности и перспектива развития [Текст] / Е. Головаха //Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. - № 1. - 5-14 с.
4. Ручка А.А., Танчер В.В. Очерки истории социологической мысли./ А.А.Ручка, В.В.Танчер – Киев, Наукова думка, 1992. –
5. Козер Л. Функции социального конфликта./ Л.Козер – М.: Идея – Пресс, 2000. – 208 с.
6. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт./ Р.Дарендорф // Очерк политики свободы. - М.: "Российская политическая энциклопедия"(РОССПЭН), 2002. - 288 с.
7. Коллинз Р. Теории конфликта в современной макроисторической социологии.[Текст] /Р.Коллинз //Философская и социологическая мысль. - 1993. - № 6. - 81-98 с.
8. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта: Россия на путях преодоления кризиса./ А.Г.Здравомыслов– М.: Аспект Пресс, 1995. – 317 с.

Отримано 15.09.2014 р.

УДК 316.01

Червинська Т.К. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, кандидат соціологічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ АВТОБІОГРАФІЇ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ "ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ": МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

У статті аналізуються методичні аспекти застосування гендерної автобіографії у процесі викладання дисципліни "Історія та теорія гендерних досліджень".

Ключові слова: гендерна автобіографія, гендерна соціалізація, гендерна ідентичність

В статье анализируются методические аспекты применения гендерной автобиографии в процессе преподавания дисциплины "История и теория гендерных исследований".

Ключевые слова: гендерная автобиография, гендерная социализация, гендерная идентичность